

KÓSÁNÉ OLÁH JULIANNA

Haldoklók között egészséges gyermekként. Gondolatok egy ifjúsági regény kapcsán

Összefoglalás ♦ *Napjaink ifjúsági irodalmának egyik legfőbb vitapontja az, hogy felvállalhatják-e a gyerekeknek és a fiataloknak szánt művek az élet problémáinak megírását. Az irodalom példák sorával bizonyítja a problémaorientált ifjúsági irodalom létjogosultságát. Magyarországon – tudomásunk szerint – azonban még nem íródott és nem jelent meg hospice ifjúsági regény. Előző kutatásaimhoz kapcsolódva felvállaltam Renate Welsh osztrák író nő „Eine Hand zum Anfassen” című hospice tematikájú ifjúsági regényének fordítását és megjelentetését. A mű magyar címe: „Szorítsd meg a kezem!”, fordítása hiánypótló. A főhős – egy 14 éves osztrák kislány – elvezeti az olvasót egy angliai hospice intézménybe: a haldokló nagymama és sorstársai világába. Átala részesévé válnak az olvasók is egy különös vakáció embert formáló élményének; átélve a könyv katarziszát, megérthetik a hospice szeretet parancsolatait.*

Az elemzés célja a regény esztétikai és etikai értékeinek bemutatása, gazdag idézetsorával együttgondolkodásra hívja meg az olvasót.

1. Bevezetés

*„Szükségünk van egy kézre, amit megszoríthatunk,
hogy tudjuk, hogy nem vagyunk egyedül.”*

(Welsh)

„Szorítsd meg a kezem!” – szólítja meg a cím a regény olvasóit, majd megismétlődik a mondat a műben, miközben így módosul: „Szükségünk van egy kézre, amit megszoríthatunk, hogy tudjuk, hogy nem vagyunk egyedül.” (Welsh, 2010: 99)

A cím kulcsszava és a regény tételmondata közötti szövegben megfejtődik a címben még elrejtett titok; választ kap az olvasó a szerző által sugallt alapkérdésekre: ki kinek kérte a segítségnyújtó kezét; hol és milyen helyzetben kellett oldani az egyedüllétet; lehet-e, és ha igen, hogyan lehet oldani a magányt. Miközben kőkemény hidegséggel koppannak Heinrich Böll: *„Halálodra magadra maradsz”* című regényének szavai, úgy érezzük, hogy Renate Welsh író nő ebben a polémiában az ellenpólust képviseli.

2. A gyermekek halálképe

„A gyermekeinket mint az özönvíz önti el a halál és nem tudnak úszni”

(Polcz Alaine: Együtt a halálban és a gyászban...)

A gyermekek kapcsolata a halállal a történelem során állandóan változott. Míg a középkorban az élet nyilvánosan, a családi élet pedig egy térben zajlott, a gyermekek számára nem volt titok sem a születés, sem a temetés. Modern korunk egyik vívmánya, hogy a felnőttek egyre inkább megpróbálták a gyermekeiket a halál tényétől távol tartani, mert úgy gondolták, hogy nem szabad a gyermek világába negatívumokat bevinni. Ezt a magatartási formát az is támogatta, hogy a felnőttek lelkében is eluralkodott a bizonytalanság. Azonban a szülői hallgatás ellenére a gyerekek napról napra szembesülnek a halál tényével: a média és a természet révén, a környezet és a családi események kapcsán. Mivel érzik a gyermekek, hogy a szülők nem szívesen beszélnek a halálról, arra a következtetésre jutnak, hogy a haldoklás és a halál a legfőbb rossz. Azt is megtanulják, hogy erre a témára vonatkozóan nem tehetnek fel kérdéseket, tehát befelé fordulva, maguk alakítják ki saját gondolataikat. Az özönvízként áradó tapasztalat azonban egyre sürgetőbben biztatja a gyermeket a halált felvállaló szerepkör kialakítására.

„Összefoglalva azt, hogy mit tehetünk, mit mondhatunk a gyermeknek a halállal kapcsolatban; bármit, amiben hiszünk, aminek értelmében cselekszünk, ami őszinte, természetes és nem túlzó. Segítséget a különösebb gond ezen a téren – velünk van a baj.” (Polcz, 1993: 191)

3. Halálmotívum a gyermek- és ifjúsági irodalomban

3.1. Halálmotívum a népmesékben

„Még ma is élnek, ha meg nem haltak.”

A halál témájának kizárása nem csupán a reális életben van jelen, hanem a gyermekeknek szóló irodalomban is.

Szinte kivételnek számít ilyen szempontból a mesék világa, mely különös érzékenységet mutat ezen problémakör iránt, és értelmezi azt a sajátos képi nyelvezetet, amely választ ad a gyermekek foglalkoztató kérdésekre. A mese melletti és az ellene szóló érvek gyújtópontja annak a kérdésnek az eldöntése, hogy használ vagy árt a gyermeknek a mesék nyelvén megfogalmazott egzisztenciális dilemmák kifejtése?

„A szülők túlnyomó többsége [...] azt hiszi, hogy a gyermektől távol kell tartani tulajdon gyötrő gondjait: megfoghatatlan, tartalmatlan szorongásait, kaotikus, vad, sőt kegyetlen képzelgéseit. Sok szülő vallja, hogy a gyermeket csak valóságos, kellemes, a vágyakat kiegészítő képzetekkel – az élet napos oldalával szabad megismertetni. De az egysíkú tápláléktól egysíkú lesz a lélek – és a való élet korántsem csupa napfény.” (Bettelheim, 1988: 14)

A mese nagyon komolyan veszi ezeket az egzisztenciális dilemmákat, nevén nevezi őket, és nyíltan kimondja, hogy az ember igényli a szeretetet, szereti az életet és fél a haláltól. Az örök élet utáni vágyat például szinte minden mesei zárómondat tartalmazza: „*Még ma is élnek, ha meg nem haltak.*”

Sok mese kezdőképe a halál témája: mert a túlvilág rejtélye az élettel együtt járó, titokzatos, félelmetes rejtély. Ténye nem kíméli meg a gyermeket sem. A mesék válaszai segítő jobbot nyújtanak a haláltól való félelem feloldásában. Hamupipőke is elveszíti mindjárt a történet elején az édesanyját, de a gyermeket és az anyát mindvégig összekapcsolja a síron is áttörő szülői szeretet:

„Élt egyszer egy messzi-messzi országban egy gazdag ember a feleségével meg a kislányával. Az asszony egyszer csak megbetegedett. Érezte, hogy nem sok ideje van hátra. Odahívatta betegágyához egyetlen leánykáját, és így szólt hozzá:

Kedves gyermekem, nekem most el kell búcsúznom tőled, nem vigyázhatok rád, nem oltalmazhatlak tovább. De magam helyett itt hagyok neked egy jó tanácsot. Légy mindig jó és jámbor, akkor mindig jóra fog fordulni a sorsod, és boldog lesz az életed.

Azzal lehunyta a szemét és meghalt.[...]

Hamupipőke egyedül maradt otthon. Egy ideig ott búsongott a konyhában, aztán gondolt egyet, kiment az édesanyja sírjához, megállt a mogyorófa alatt és elkezdte:

‘Rázd meg fácska magadat / adj rám ezüstöt, aranyat!’

Abban a pillanatban megrebbent a feje fölött az ág, és a mogyorófa madara ledobott neki egy aranyos-ruhát meg egy pár ezüsthímes selyemtopánkát.” (Grimm, 1977: 62; 66)

A „túlvilág” sötét szimbóluma, az ördög is gyakran megjelenik, de a mese mindig elfedi valamilyen jótékony humorral: ő is becsapható, még az aranyhajszálai is kihúzhatók; bumfordian emberi: félrevezethető, kiiktatható, így az olvasó félelme is feloldódik a győztes fölényes nevetésében:

„[Az ördög] berontott a szobába, [...] az öreganya meg lehordta:

- Nem szégyelled magad! Most takarítottam, most raktam rendet, máris tövel-heggyel összehánysz itt mindent! Örökösen emberszagot szimatolsz! Inkább ülj le, láss neki a vacsorának!

Az ördög evett-ivott, aztán, mert fáradt volt, lehajtotta a fejét az öreganya ölébe.

- Vakargass egy kicsit – mondta nyűgösen.

A vénasszony vakargatni kezdte az álmos pokolfűtő üstökét. Alig telt el egy kis idő, az ördögöt elnyomta a buzgóság; fújtatott, hortyogott keményen. Akkor az öregasszony megkereste az első arany hajszálat, kirántotta és maga mellé tette.” (Grimm, 1977: 84)

Míg a mesék egy része csak érinti a földi világ és a túlvilág témakörét, vannak azonban olyan történetek, amelyek egésze egy különös-csodálatos, egyszerű-természetes naiv filozófiai képletben oldják fel a kérdésben felvetett félelmet. Ilyen „oldás és kötés” Holle anyó világa, ahol a kútba ugró lány halálugrásának folytatása van: egy másik dimenzió virágos mezővel,

szorgos munkával, találkozás Holle anyó személyében a megtestesült humánnummal, ahonnan van visszatérés, ahol a földi és a túlvilági „jó” elnyeri méltó aranyzuhatagos jutalmát, ahol a „túlvilág” nevelő hatásával beavatkozik a földlakók életébe. Összességében ez a naiv, népi, optimista életfilozófia oldja görcsös túlvilági félelmeinket.

A mostohaanya szavai után:

„Ha beleejtetted (az orsót), szedd is ki belőle!” a „szegény lány visszament a kúthoz, nem tudta, mitévő legyen; félelmében végül is az orsó után ugrott. Elvesztette eszméletét, s amikor aztán magához tért, egy szép, napfényes, virágos mezőn találta magát.”

Holle anyónak pedig hatalmában áll a szorgos lányt jutalmakkal megáldva visszahozni földi hazájába:

„És amiért olyan becsülettel szolgáltál, én magam viszlek fel a fenti világba [...] A kapu kitárult, s abban a pillanatban, ahogy a lány átlépett rajta, sűrű aranyeső hullott rá a magasból, és az arany mind ott ragadt a ruháján; fénylett, csillogott az egész lány tetőtől talpig.” (Grimm, 1977: 17-18)

3. 2. A halál témája a gyermek- és ifjúsági irodalomban a paradigmaváltás előtt és a paradigmaváltás után

„Gyerekek lenni jó, / Gyerekek lenni szörnyű”

(Susanne Kilian)

Arról, hogy miként fedezte fel magának a gyermek- és ifjúsági irodalom ezt az eddig szinte tabunak számító témát, Susanne Kilian szállóigéjével, paradoxonként ható mondatpárhuzamával szeretném a 60-as, 70-es évek paradigmaváltására irányítani a figyelmet a világ gyermek- és ifjúsági irodalmának fejlődésében.

Míg a 60-as éveket megelőző művek egyszólamú optimizmussal szóltak az olvasókhöz, az évtized vége a témaválasztásban jelentős fordulatot hozott: a simogatóan napsütéses témák új színekkel gazdagodtak. Ez az irányzat már nem úgy értelmezte a gyermekkori irodalmi képét, mint egy olyan világot, ami a gondokat kizárja, melyben a gyerekeket és a fiatalokat minden negatív és félelemkeltő eseménytől meg akarták védeni, hanem úgy tekintették, hogy a gyermekkori tulajdonképpen a konfliktusokkal való konfrontálódás első fázisa. Sorra jelentek meg a gyermek- és ifjúsági irodalom számára mindeddig tabuként kezelt témák: a szociális problémák és a kirekesztettség, a fogyatékoság és a drog/alkoholfüggőség, az erőszak és a halál. A német nyelvű gyermek- és ifjúsági irodalomban ugrásszerűen megnőtt a realista, a problémákat leplezetlenül feltáró művek száma. Ezen irodalom reneszánszát szerzők és művek sokasága jelzi.¹

¹ BRUCKNER, KARL: *Sadako will leben*. Schicksal von dem japanischen Mädchen, das als Kleinkind den Atombombenabwurf auf Hiroshima überlebte. Wien, Jugend und Volk Verlag 1961.

Ami a magyarországi gyermek- és ifjúsági irodalmat illeti, fáziskésés jellemzi könyvkínálatunkat. Bár olyan hagyományokkal büszkélkedhetünk, mint Móra Ferenc *Kincskereső kisködmöne* és Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk* című regénye, olyan megrázó halálképekkel, mint az öreg Küsmödíről és a Nemecekről szóló leírások, a realizmusnak az a paradigmaváltása, ami a német nyelvű gyermek- és ifjúsági irodalmat jellemzi, nálunk csak nyomokban van még jelen.

Ezért tartottam fontosnak, hogy Renate Welsh *Eine Hand zum Anfassen* című művének magyar fordításával elsőként lépést tehetek a könyvkínálat profiljának ilyen irányú kibővítése felé.

4. Renate Welsh: Eine Hand zum Anfassen – Szorítsd meg a kezem!

4.1. Renate Welsh. Rövid írói portré

„Az írás 'igazolja' helyemet a világban”

(Welsh)

Renate Welsh (Bécs, 1937-) napjainkban is élő osztrák író; a kortárs német nyelvű gyermek- és ifjúsági irodalom egyik legolvasottabb, számos díjjal kitüntetett szerzője. Írói pályájának negyven évét közel hetven alkotás fémjelzi. Művei tizenkét nyelven olvashatóak, de Magyarországon mindössze egy kötete jelent meg 2007-ben, Debrecenben. A kötet a Debreceni Egyetem Hatvani István szakkollégiuma német szakos hallgatói által készített

BRUCKNER, WINFRIED: *Die toten Engel*. Kinder in Warschauer Getto. Ravensburger Buchverlag, 1963.

RICHTER, JUTTA: *Hechtsommer*. München, Carl Hanser Verlag, 2004.

DONELLIE, ELFIE: *Servus Opa, sagte ich leise*. Michael ist zehn Jahre alt und erlebt das Sterben seines geliebten Opas. dtv –Taschenbücher junior, 1977.

KILIAN, SUSANNE: *Die Mondmutter*. Eine Kindergeschichte von der Erinnerung, der Trauer und der Liebe. Benziger-Ed. im Arena-Verlag, 1989.

KÜBLER-ROSS, ELISABETH: *On Children & Death*. Svájc, Simon & Schuster, 1985.

ZÖLLNER, ELISABETH: *Auf Wiedersehen, Mama*. Eine Geschichte voller Trost über einen endgültigen Abschied. Frankfurt, Fischer Taschenbuch Verlag, 2004.

WELSH, RENATE: *Eine Hand zum Anfassen*. Wien, 1985.

MEINDERTS, KOOS: *Die Geschichte von Jonas und Oma*. Ein poetisches Bilderbuch über den Kreislauf des Lebens. Titania, 2007.

ERLBRUCH, WOLF: *Ente, Tod und Tulpe*. Ein Buch über den Tod und über die Wärme "Wärme des Lebens". Kunstmann, 2007.

WALBRECKER, DIRK: *Ist Omi jetzt ein Engel?* Miriam ist traurig. Und stumm. Und hilflos. Ihre Omi ist gestorben. Aber wo ist sie jetzt? Patlach, 2006.

fordításokat tartalmazza, címe: „Az írás igazolja a helyemet a világban. Köszöntő könyv Renate Welsh 70. születésnapjára.”

Az „*Eine Hand zum Anfassen. Briefroman*”, amely most jelent meg magyar fordításban, arra a kérdésre keresi a választ, hogy miként tudja egy gyerek feldolgozni a halál témáját.

4. 2. A regény rövid cselekményvázlata

A regény cselekményvázlatának rövid ismertetéséhez Dankóné Dr. Kovács Rékának, a Welsh-életmű legszakavatottabb magyar ismerőjének szavait választottam:

„A most magyarul megjelenő »Szorítsd meg a kezem! Levélregény« mind a témáját, mind az esztétikai ábrázolásmódját tekintve szokatlanul újat képvisel a gyermek- és ifjúsági irodalomban. A mű a fiatalok számára ismeretlen, sőt talán félelemkeltő helyre, a betegségük utolsó stádiumában lévő rákos betegeket ápoló intézetbe vezeti el őket. A regény 14 éves főhőse, Nickel, Bécsből érkezik Angliába, Sheffieldbe, hogy a nyári szünet egy részét beteg nagymamája mellett töltsen ebben az intézetben. A betegséget, a halált, mint alapélményt, a gyermek nézőpontjából látatja az író, a gyermeki világot a külső szemlélő által nem is észlelt szemszögből, a lélek oldaláról mutatja be. Vajon fel tudja-e dolgozni a 14 éves kislány a halállal való szembesülést, vajon legyőzhető-e a haláltól való félelem. Mindezekre a kérdésekre maguknak az olvasóknak kell megadniuk a választ.

Nickel hosszú és nehéz fejlődési utat jár be a beteg nagymamával és a többi beteggel eltöltött idő alatt, felismeri az élet általa eddig nem ismert összefüggéseit, rangsort állít a fontos és kevésbé fontos dolgok között.” (Welsh, 2010)

4. 3. A regény műfaja

„A levélregény egyik trükkje, hogy többnyire dokumentumnak álcázza magát.”
(Forgács András)

Az író szándéka szerint a cím két információja kerül egyenrangú pozícióba úgy, hogy a „Szorítsd meg a kezem!” főcím mellé közvetlenül hozzá van rendelve a „Levélregény” műfaji meghatározás. Ez nem lehet véletlen; sőt általa minden bizonnyal lényeges alkotói szándékot akart kifejezésre juttatni Renate Welsh.

A szülői döntés, ami a 14 éves osztrák kislányt Angliába vezeti, „különös vakációt” jelent, sokszorosan „mélyvizet”, hiszen a vakáció színhelye egy hospice-intézet, ahol most a rákos nagymama, sorstársaival együtt, utolsó napjait / hónapjait éli.

Nickel nevében az író úgy dönt, hogy ennek a drámai élethelyzetnek a kifejezésére legjobb a levélforma. Ez ugyanis egyesíti a naplóírás intimitását és a levélforma közvetlenségét, visszaadja az írásos kifejezési forma precizitásra való törekvését, illetve az önkifejezés őszinte vágyát is. Így válik a levelek sora egyrészt a hős belső fejlődésének a

tükröképévé, másrészt a levelező partnerek egymáshoz való kötődésének mércéjévé, ahol a látszólag kötetlen forma rejtetten nagyon is fegyelmezett írói szándékot takar.

Különös bravúrral válik a levélregény monológ formája dialógussá, ugyanis Nickel leveleit olvasva, mindig jelen van Felix, a levelező partner is.

Következzen néhány idézet ennek a baráti hangulatú, napló-összintességű, az írás felelősségre ráérző, kötődő és mélyülő kapcsolat kifejezésére:

- „Biztosan csodálkozol, hogy miért éppen neked írok. [...] Téged választottalak, mert te meghallgatsz másokat.” (1)
- „Tudod, az írás rendszerezi egy kicsit a dolgokat, és erre a rendszerezésre szükségem van.” (12)
- „Látod, ez itt a probléma. Azt írom, hogy megvizsgálta a pulzusát. Valóban megvizsgálta, de ez egy szót sem mond róla, hogy milyennek találta. Hasonló a helyzet minden más szóval, amit leírok: a szavak nem fejezik pontosan ki a valóságot.” (13)
- „Teljesen igazad van: a neked küldött levelek valójában naplórészletek, de több is, mint napló. Már önmagában az is segít, hogy neked írhatok és nemcsak magamnak.” (21)
- „Később Katherine részletesen kérdezősködött felőled, és belém markolt a felismerés, hogy tulajdonképpen milyen keveset is tudok rólad.” (59)
- „Tudod, hogy már régóta nem vagy számomra »akárki«? [...] Nickel.” (103)

4. 4. Szerkezet, szereplők

“Megtanultam, hogy az emberek elfelejtik, amit mondasz, és elfelejtik, amit teszel.

*Az egyetlen dolog, amire emlékezni fognak az,
hogy milyen érzéseket váltottál ki belőlük.”*

(Maya Angelou)

A mű azonban nem csupán a levél-füzér lineáris formaképletével írható le. Egy másik megközelítésben olyan, mint egy képzeletben megrajzolt, szabályosan megszerkesztett kör mértani alakzatja, melynek középpontjában Nickel, a főhős áll.

Minden szereplőt az ő szemével látunk; minden leírt kapcsolat azért fontos, mert az adott kapcsolat az ő érzelmi-lelki fejlődésének rajzolata. Ezt a mértani szabályosságot természetesen sok szabálytalanság teszi egésszé: a Nickel és a szereplők között feszülő szálak megrajzolt mezejében ezek a vonalak néha ritkán hálózzák be a kört, máshol besűrűsödnek, ezzel is tükrözve azt, hogy míg hősünket a cselekmény ideje alatt csupán három szál köti osztrák otthonához (a szüleihez és a levelezőpartneréhez: Felixhez kötődő szálak), ugyanakkor az intézethez kötődő szálak megsokasodnak. Ezeknek a szálaknak a sűrűsége érzékelteti az intézethez való elmélyülő kötődést.

Itt is vannak domináns erejű kötődések: ezeket a Nagy, Katherine, a főorvos, Mae, Margarete, Francis, Lilian, Linda személyei jelenítik meg, és érintőlegesen, de mégis fontos

információt közlő eseményszálak. A regény folyamán azonban ezek a mellékszálak is különös hangsúlyt kapnak, hiszen Nickel találkozásai a gégerákos férfival, Graces-szel, Marjorie nővérrel, a halottszállítóval, a rocker fiúkkal, a pappal, a fodrásszal fontos üzenetet közvetítenek. Ha tovább folytatjuk a regény formaiságának mértani rajzát, a kör középpontja köré feszülő, fő kontúrú kört kiegészíti egy halványabban megrajzolt, de mégis mindig lényeges mondandót közvetítő szereplői rajzolat, ami a főszereplők kapcsolódási pontjaiból eredő hálózat.

Ez a kapcsolatrendszer általában párokba rendeződik, és az adott pillanatban etikai és filozófiai szempontból főhangsúlyossá válik: a Nagyihoz hozzátartozik a barátnője vagy a régen elhunyt nagypapa emléke; a gégerákos férfi és felesége szinte szimbolikus egységet alkot. Fontos tényező, hogy a család nagyon fontos szerepet játszik ezeknek a kötődéseknek a leírásában: abban, hogy a távozó utolsó napjaiban a gyászon túl legyen egy csipet napsütés. Ilyen kapcsolatot jelent Francis és fia, Lilian, Lilian lánya és az unokák sokszöge, Linda különös készülődése halott fiához, Johnnyhoz; vagy ahogy felül tudja írni Katherine és az édesanya tragikus elválását a szeretet.

Minden történetben ott bujkál a nevelői attitűd: abban például, ahogy Mae fel tudja dolgozni a férje halála miatt érzett lelkifurdalást, illetve abban, ahogy Nickel bepillanthat Charles bácsi és a nagynéni nem hétköznapi, másrészt nagyon is hétköznapi életébe.

4. 5. A „Szorítsd meg a kezem!” mint nevelési regény

„Élni – erre a mesterségre akarom megtanítani. Beismerem, hogy ha kezemből kikerül, nem lesz sem bíró, sem katona, sem pap. Először is ember lesz. Mindaz, ami egy ember kell hogy legyen, az lesz ő, s ha kell, éppen úgy, mint bárki más. És a sors teheti majd, ahová akarja, mindig a maga helyén lesz.”

(Rousseau)

Beleillik-e a *Szorítsd meg a kezem!* című mű a nevelési regény műfaji kategóriájába? A nevelési és a képzési regényt az irodalomtörténet sajátosan német irodalmi műfajnak tartja, mely Goethe *Wilhelm Meisterétől* kezdve Novalis *Heinrich von Ofterdingenén* és Keller *Zöld Henrikén* át Thomas Mann *Varázshegyéig* ível, és elvezet napjaikhoz, Michael Ende *Végtelen történetéig*, illetve még tovább.

Van azonban az irodalomnak egy tágabb értelmezése is, amely az irodalom és a pedagógia küldetésének párhuzamosságát vallja. Azt, amit József Attila így fogalmaz meg: „*Én egész népemet fogom/ nem középiskolás fokon/ tanítani.*”

Számomra Renate Welsh regénye a szó legősibb, legnemesebb értelmében vett nevelési regény, amelyben a nagyvilágba kiküldött főhőst a környezet és a szereplők, a megélt

események és az átélt érzelmek; a kérdések és a válaszok, az igenek és a nemek; az elfogadások és a lázadások segítik az élet értelmének megtalálásában, a lényeg megértésében.

A „*Szorítsd meg a kezem!*” környezete: a gyógyíthatatlan betegek és a segítők, a halálközeli élmények, az el- és a leválás által kiváltott érzelmek, a kételyek és a remények, a kérdésekre keresett válaszok – mind-mind nevelnek. Az elfogadások és a nyitott pontok faggatása azonban nem csupán Nickelt formálja, hanem Nickel élményein keresztül az olvasót is. Nekünk, olvasóknak is rá kell döbbernünk, hogy „*vannak kérdések, melyeket mindenkinek saját magának kell megválaszolnia az élete során.*” (Babály, 2010: 125)

A klasszikus nevelési regények képlete roppant egyszerű. A főhős mellé az író egy, esetleg több, akár ellentétes pedagógiai elveket valló nevelőt rendel (Goethe, Thomas Mann); vagy beleveti egy utazás eseménysorába (Novalis), és kész a végeredmény. A regény végén az olvasó előtt áll a „készre nevelt” főhős, aki világosan tudja, hogy mit kezdjen vagy mit ne kezdjen az életével; polgárként vagy művészként vállalja fel önmagát – és hosszan folytathatnánk a variációkat.

Nickelt minden és mindenki neveli. Szinte lehetetlen vállalkozás rangsort felállítani. Lehet, hogy a főorvos az, akitől a legtöbbet tanul, ám lehet, hogy a szívéhez legközelebb álló nagymama sorsa formálja leginkább, vagy éppen barátnőjének, Katherinének a tragédiája hagyott legerősebb nyomot az életében. De ez a sor folytatódik Maével és Margaréttal, a nagybáccsival és a nagynénivel. Benne van minden találkozásban, minden párbeszédben és minden monológban, minden érzületben és minden rezzenetben. Végül egy olyan kislány hagyja majd el az Intézetet, aki egészen más, mint a kezdőkép Nickelje. Sokkal érettebb, olyan, aki szeretné az itt tanultakat kivinni az egészségesek világába, az iskolás hétköznapiokba.

Érzékeltesse ezt a nevelési attitűdöt a főorvos személyiségének a bemutatása:

„Úgy hiszem, hogy a főnök minden embernek azt az érzést tudja nyújtani, hogy az illető lehetne olyan, amilyen lenni szeretne. Egyszerűen hisz a lehetőségeidben, a képességeidben, biztat, hogy merj kipróbálni dolgokat, amiket magadtól soha nem mertél volna kipróbálni. Szinte soha nem mondja azt, hogy ezt és ezt kell tenned. Csak ennyit mond: itt van egy probléma, nézzük meg, hogyan boldogulunk vele. És ezt nem úgy csinálja, hogy azonnal észreveszed, hogy ő már úgyis tudja a választ, mint ahogy ezt néhány tanár teszi, amikor azonnal tudod, hogy ez az egész csak játék. [...]

De a főnök egyszerűen kíváncsi, eszméletlenül kíváncsi arra, hogy mi lesz az eredménye, ha együtt gondolkodunk. [...] Úgy véli, hogy ha valaki soha nem vállalja a kockázatot, hogy valami nagy butaságot mond, megvonja magától a lehetőséget, hogy egyszer valami nagyon okosat mondjon. Az a véleménye, hogy kockázat nélkül csak úgy lehetünk elégedettek, ha közben egész életünkben azt szajkózzuk, amit mások kigondoltak, de ezzel nem lenne szabad megelégedni.

Azok az utak, amiket előre elgondolunk, olyan gyorsan tűnnek el, mint egy gyalogösvény az őserdőben – mondja a főnök – azok pedig, amelyek megmaradnak, azok úgylis csak tarvágások és olyan autópályahidakhoz vezetnek, amelyek csak úgy ott állnak a táj közepén.” (Welsh, 2010: 72)

4. 6. A regény filozófiai és pedagógiai üzenetei

„Vajon az embernek, ha nem tudja, hogy kicsoda, nem kötelessége önmagát megkeresnie?”
(Hamvas Béla)

Azonban ez az érettség kérdőjelek halmaza, nem „késztermék”, hanem egy új kezdet. Ez a filozófiai töltet nem a nagy filozófiai teóriák eszmefuttatását vagy a filozófia történetének nyomasztó súlyú tételsorát jelenti, hanem a köznapok filozófiáját: az élet egyszerű vagy éppen nagyon bonyolult üzeneteinek a dekódolását, a halál-közelség nagy dilemmáját; azt, hogy hogyan értékelődnek át az élet és a halál mezsgyéjén az emberi kapcsolatokat; azt, hogy miként éljük meg élet és halál párhuzamosságának a csodáját.

A következő idézetek ezeket a filozófiai és pedagógiai töltésű mozzanatokot kívánják kiemelni:

- Ki kell tudni sírni magunkból a fájdalmat:

„Hirtelen nem tudtam folytatni a beszélgetést, annyit bírtam csak kimondani, hogy gyorsan ki kell mennem, de azt hiszem, hogy elkezdtem bögni, még mielőtt az ajtó valóban becsukódott volna mögöttem.

Ekkor a főnök ment el mellettem, és természetesen nagyon szégyelltem magam előtte, de ő csak annyit szólt, hogy semmi baj. »Jó, hogyha a benned rejlő elkeseredést ki tudod sírni, rossz az lenne, ha nem lenne benned semmiféle düh, és az is rossz lenne, ha nem tudnád kisérti magadból.«” (49)

- Meditálás a „semmiről”:

„Tulajdonképpen irigylem azokat az embereket, akik félnek a pokoltól és a tisztítóüztől. Ha a »Semmitől« fél valaki, az sokkal rosszabb. »Semmi« – mondjuk naponta legalább százszor: »nem tesz semmit«, »semmiség«, »semmi baj«, »semmit nem tehetek«. De ha nagybetűvel írod, és utánagondolsz, akkor szinte behullasz a csapdájába, akkor beleszédülsz, de úgy szédülsz, hogy iszonyatosan fáj is.

Amikor kicsi voltam, azt mondta az anyukám: nincs semmi, amitől félned kellene. De éppen ettől félek. Ezt nem lehet csak úgy leseperni, itt van, egész idő alatt itt van, de mégsem lehet itt, ha nincs.” (54)

- Gondolat a csodában való hitről (Nickel meditációja, melyet egy istentisztelet prédikációja váltott ki belőle):

„A lelkész úgy beszélt a betegségről, mint egy olyan útról, ami Istenhez vezet, és aztán elkezdett csodákról mesélni. Állítólag nem szabad soha feladni a csodában való reményt. Néhány évvel ezelőtt az a vágy fakadt a lelke legmélyéről, hogy elutazzon Jeruzsálembe, azért, hogy amíg ereje engedi, felkeresse a szent helyeket. De nem volt elég a pénze, akárhogy is számolgatta. És akkor elment a templomába és imádkozott. Következő reggel arra ébredt, hogy a leveles nyíláson át behuppant egy vaskos boríték a szobájába, és ebben a borítékban benne volt egy csomó pénz, amivel még aznap elsietett az utazási irodába. Azt is lehet feltételezni, hogy a pénz egy nagyvonalú jótévedőtől érkezett, vagy a gyülekezete gyűjtötte össze számára, de akárhogy nézzük is, ez bizony csoda volt.

Én kínosan éreztem magam a történet hallatán, de a legtöbben, akik a kápolnában ültek, bólogtak és ellágyultak az arcvonásaik.

Azt hiszem, hogy mindenkit irigylek, aki bármilyen formában is, de tud hinni. Talán csak magával sodorta őket a színes ablaküvegen átszűrődő napsugár és az a hangulat, amit a lelkész furcsa, lelkesen előadott kis csodája inspirált.

Ám akárhogy is nézzük – ha néhány pillanatra is – de megvigasztalódtak.

Nagyon kicsinek éreztem magam.

Azt sem tudom, hogy miben hiszek; legfeljebb azt, hogy miben nem.” (62)

- Töprengés a „várákozás” nehézségéről (Nickel érzései, melyeket a nagymama haldoklása váltott ki belőle):
„Nekem úgy tűnik, hogy csak várunk. A várákozás borzasztó dolog. Nem tudok írni sem, irtóztató üresség van bennem.” (52)
„Most még mindig itt leselkedik a halál, csak az időpontot nem tudjuk, hogy mikor jön. Holnap, holnapután, két hét vagy három hónap múlva.” (54)
- Meditáció a hirtelen halálról (Dialógus egy özvegy és a főorvos között):
„Korábban mindig azt gondoltam, hogy az a legjobb, ha valaki egyszer csak hirtelen halállal távozik el, ha szinte úgy éri a halál, mint derült égből a villámcsapás. Most, mióta itt sok mindent átéltem, nem vagyok ebben már olyan biztos. Kell, hogy legyen időnk a fontos dolgok számára.” (20)
- Fájdalmak, amit gyerekek / fiatalok elvesztésénél érzünk. Ezt a fájdalmat írja le Nickel, Katherinéval – a csotrások kislánnyal – való első találkozás után:
„Képzeld el, Felix: bemész egy szobába, és ott fekszik egy kislány, aki fiatalabb, mint te vagy, szemei óriásira tágultak és dudorok vannak a homlokán; a nővér éppen most magyarázta el neked, hogy a szeme mögött a rák burjánzik, és a dudorok a homlokán az áttétek.
Ez teljesen más érzés, mint az idős emberekkel. Úgy gondolom, nekik már megvolt a saját életük, ilyen vagy olyan, de megvolt; valami van mögöttük.” (21)
- Linda haláláról, amit megkönnyített az a mélységes hit, hogy halála után biztosan találkozik korábban tragikusan elhunyt fiával; ennek a halálnak és a hitnek a hatása betegtársaira:
„Lindának volt egy fia, aki húsz évesen repülőgép-katasztrófában meghalt. Johnnak hívták. [...] »Jövök már Johnny«, mondta.
Teljes csend borult a szobára. Grace félretette a kötését, a nagyanyám a kezem után nyúlt.
Linda arca egyre lágyabb lett, átszellemült, úgy nézett ki, mint aki valami nagyon szépet lát. [...]
Hirtelen azt mondta Linda: »Igen, Johnny«, és utána már csak felületesen, nagy szünetekkel lélegzett, aztán már nem is vártuk, csak hallottuk a lélegzését, és a levegő tele volt feszültséggel és ünnepélyességgel.
Két óra körül már nem lélegzett. Egymásra néztünk, és egymásra mosolyogtunk, én a nagymamámat öleltem át, legszívesebben a többieket is átöleltem volna, de közben bejött Marjorie nővér, megtapintotta Linda pulzusát, bólintott és óvatosan lefogta a szemét. Linda arcán még mindig ott lebegett valami csodaszépre való rácsodálkozás.
Ebből a rácsodálkozásból valamennyi átsugárzott a többiek arcára is, megpihent, mint a gyertyának az illata, ami már ellobbant.

Két nővér kivitte Linda ágyát, később üresen és frissen áthúzva visszahozták és egy tarka virágcsokrot tettek az éjjeliszekrényére. [...]

Ilyen könnyű is lehet, gondoltam újra meg újra, és a nagymamám azt mondta, mielőtt elmentem: »Valóban nem kell annyira félnünk tőle«.

Most úgy gondolom, hogy lehet, hogy azért volt ennyire könnyű, mert Linda abszolút nem kételkedett benne, hogy a halál egy olyan ajtó, amelyiken át a fiához megy.

Hogy juthat el az ember ilyen erejű bizonyossághoz? [...]

Szükségünk van egy kézre, amit megszoríthatunk, hogy tudjuk, hogy nem vagyunk egyedül.” (97; 99)

- Válaszkeresés arra a kérdésre, hogy lehet-e az ember „kész” a halál elfogadására:

„»Ha eljön a halál órája, mindig túl korán érkezik, még akkor is, ha várunk rá«, mondta [a főorvos].

»Sőt, lehet, hogy akkor érezzük igazán korainak«. Felém bólintott, én nem bólintottam vissza.

»Úgy gondolod, hogy még nincsen készen« – folytatta.

»Igen, nincs készen!«

Felhúzta és leejtette a vállát. »Ezt nem tudom. Csak azt tudom, hogy te még nem vagy készen.«” (110; 111)

- Kérdés a túlvilági életben való hitről (Nickel kérdése édesapjához):

„A hazafelé vezető úton megkérdeztem tőle, hogy hisz-e a túlvilági életben.

»Nem tudom« – válaszolta. »Csak azt tudom, hogy az ember nem hal meg addig valóban, míg valaki gondol rá, amíg valaki továbbad valamit abból, amit tőle kapott, amit vele együtt élt át, tőle tudott meg, tőle tanult meg. Az az idő, amit a nagymamáddal töltöttél, egy jókora darab 'életet' ajándékozott neki, mert ő ezzel benned él tovább«”. (114)

- A halálesetek tudomásulvételének, feldolgozásának sokféleségéről, annak kapcsán, hogy a szobatársak fellélegeztek, hogy nem ők voltak a „sorosak”, arról a haragról, amit Nickel érzett irántuk, és ahogy ez a kérdés helyére került Mae megvilágításában:

[Nickel]: „Egyébként ma egész nap dühös vagyok rá, rá és a többiekre. Mindenkire.

Furcsa benyomást keltenek mindannyian bennem. Az egész úgy tűnik, mintha örülnének, hogy Francis meghalt. Nem, ez így nem igaz, már megint nem igaz. Olyan az egész, mintha egy csöppnyi étellel ők lennének gazdagabbak, mert a halál valaki mást ragadott el közülük.” [...] (26-27)

„Mae azt is mondta, hogy mindenki tudja, ha eljön az ideje. Csak néhányan nem akarják tudomásul venni, és néhányan azon fáradoznak, hogy a hozzátartozóik előtt elrejtsek a titkot, ám ez fölöttébb rossz ötlet, mert ezáltal minden olyan görcsössé válik.

Ott ültünk még egy pár percig csendben, és néztük a fák koronáit, aztán megkérdezte tőlem Mae, hogy elmennék-e vele délben sétálni. Neki most be kell fejezni a takarítást, én addig odamegyek a Nagyihoz. »Ne hidd, hogy szívtelenek, azért mert most olyan megkönnyebbültnek tűnnek. Egyszerűen csak azt látták, hogy a halál egészen békés is lehet, így oldódott a félelmük.«” (51)

- Az élet és a halál párhuzamos jelenlétére való rácsodálkozás abban a jelenetben, amikor a nagybeteg Liliant felkeresi lánya és unokái: egy kétéves kislány és egy újszülött:

„Rachel, »a Nagy«, felmászott a nagymamája ágyára, adott neki egy szál százsorszépét, és izgalmas történetet mesélt egy kutyáról, amit csak a nagymama értett meg igazán, és közben körbetapogatta kis kővér ujjaival Lilian arcát. Később hozzákezdett a kicsi sírni, az anyukája leült a Lilian ágya melletti

székre, kigombolta a blúzát és megszojtatta. A szobában mindenki azt nézte, hogy hogyan gyúrták az apró öklök a mama mellét, majd azt, hogy hogyan nyíltak később ki és pihentek meg lazán. Csak a szopás hangját lehetett hallani, nagy néha egy igazi cuppantást hozzá. Nagymamám arca ellágyult, szemei könnyesek lettek. »Neked is ugyanilyen tengeri-csillag alakú kezecskéd volt« – suttogetta – »És én iszonyatosan féltékeny voltam, hogy az édesanyád szoptathatott, én pedig nem«.

Amikor a Kicsi jóllakottan ott aludt a nagymamája ágyán, egymásra mosolyogtak az asszonyok, kivétel nélkül mindenki. [...]

Amikor az anyuka elment a gyerekekkel, minden asszony nagyon fáradt volt, de az arcukon ott maradt egy kicsiny ragyogás.” (107)

- A haldoklók közelében eltöltött idő az őket gondozó segítők számára a halál-közeli élmények megélése által az élet minden más területe iránt is különös nyitottságot ébreszt; például a töprengést az „elfuserált élet” és az értelmes élet közötti különbség titkának megfejtését. (Ezeket a gondolatokat Charles bácsi kétségbeesett monológjából érezzük meg, aki híres orvosként eltemetett zongoraművész vágyairól beszél):

„Mondd, ismersz embereket, akik azt tették, amit akartak, azok lettek, amik lenni szerettek volna? »Elfuserált élet« – így mondta [Charles bácsi]. »Mások rontották el az életemet, a maradékot pedig én rontottam el. Vigyázz, hogy veled ez ne történjen meg.«

Ez olyan rettenetesen szomorú. Itt van egy ember, akinek olyan foglalkozása van, ami irigylésre méltó; a páciensei csodálatos orvosnak tartják, szép háza van, szép felesége – a nagynéném valóban szép – nem lenne találó úgy a mondat, hogy »még mindig szép«; van szép kertje, szép autója, szép könyvtára, szép lemezgyűjteménye; és mégis elfuserált életről beszél.

Mikor nem mondjuk azt az életre, hogy »elfuserált«?» (102)

- A barátság „felértékelődésének” élményét a regényben két cselekményszálban élhetjük meg; egyrészt Nickel és Felix barátságának elmélyülése kapcsán; másrészt két kislány – Nickel és a csontrákos Katherine – találkozásában, kettejük együtt töltött tizenégy napjának drámai eseménysorában, amelynek záró akkordja Katherine halála. Ez a tragikusan izzó kohó érlelte síron túlívelő barátsággá a véletlen találkozást:

„Még mindig nem tudom, hogy mikor utazom haza. Egyrészt el akarok innen menni, másrészt egyáltalán nem akarok elmenni; vagyis: el is akarok menni, de ebben a pillanatban még minden olyan lezáratlan körülöttem. Aztán arra gondolok, hogy inkább ma, mint holnap, mielőtt Katherine túl közlőrl megérintene; másrészt arra, hogy ezzel már elkéstem. Ő már a barátnőm, ezen már nem lehet változtatni.” (83)

„Katherine valóban a barátnőm volt. Szinte hihetetlen, hogy alig két hétig ismertem.” (96)

4. 7. Líra, dráma vagy epika?

Mű, mely „a művészeti ágak és műfajok átjárhatóságának kísérlete.”

Az irodalmi művek bemutatásánál mindig jó elemzési fogódzó arról szólni, hogy melyik ősi műfaji kategóriába illeszthető be az adott mű: líra, dráma vagy epika. A modern irodalmi alkotások azonban sorra felrúgják a klasszikus irodalom műfaji játékszabályait, mint ahogy esetünkben a „Szorítsd meg a kezem!” című mű is, mert ez a levélregény egyszerre epika, líra és dráma. **Epikus** a gazdagon áradó eseménysor, amelyben önálló életre kelnek és fűzérré

állnak össze a hétköznapi epizódjai, ám ezeket az eseményeket katartikus vagy katarzis nélküli **drámaiság** feszíti szét, amiben benne nevet és zokog az élet és a halál, és mindent elmélyít és megszépít a természet ölelő közelségének a **lírája**.

A következő epizód és idézet a műfajok együttesének ezt a csodáját szeretnék érzékeltetni.

Az a kijelentés, hogy Katherine németül szeretne tanulni, alapjában véve semleges töltésű állítás. Az epika szabályai szerint az olvasó kap egy kerek történetet, amelyben Nickel, az osztrák kislány versek segítségével elkezd németül tanítani beteg barátnőjét, és ez a játékos tanulás meglepően eredményes. De mivel az olvasó tudja, hogy ennek a nyelvtanulásnak az időpontja az élet és a halál roppantul szűk időintervallumába ékelődött be, az epika drámává izzik. Azzal pedig, hogy a nyelvtanuláshoz kiválasztott vers Goethe szállóigévé vált, a halál nyugalma sugalló költeménye: „Über allen Gipfeln ist Ruh”, áttevődik az epikus és drámai jelenet a líra szimbolikus képi síkjára.

„Így ültünk ott, és hirtelen csak azt mondta, hogy szeretne németül tanulni. Az iskolában csak franciául tanult, és most, hogy itt vagyok, jó alkalom lenne a tanulásra. Én elmondok egy verset németül, ő ugyanis nagyon szereti a verseket. Természetesen erre fel egy sem jutott eszembe, mindig csak két-három sor; vagy énekelnem kellett volna egy dalt, de azt még kevésbé tudtam. Végül valahonnan az emlékeimből felbukkant a vers: »Über allen Gipfeln ist Ruh«. Nagyon figyelmesen hallgatott, megkért, hogy ismételjem el az egész verset, még egyszer és még egyszer; közben merően nézte a számat, majd velem együtt mondta, aztán az egész verset elszavalta: egy-két hiba ha akadt benne. Akkor rémültem meg igazán, hogy mit is választottam, amikor le kellett fordítani, rettenetesen dadogtam, azt se tudtam, hova bújjak zavaromban. Bátorítóan rám mosolygott és néhányszor bölintott. El tudod képzelni, hogy milyen érzés volt?

Közben állandóan arra gondoltam, hogy miért, miért, miért éppen ezt a verset választottam ki, és nagyon félttem. Legszívesebben felpofoztam volna magam; aztán csak arra figyeltem, hogy hibátlanul idézi-e. Majd nevtünk, mert a »spürest« szó helyett »spurest«-et mondott, ez pedig a síelésre emlékeztetett, és hirtelen elkezdtem neki igen részletesen egy Rax hegyi sítúránkról mesélni; együtt latolgattuk, hogy a »Spur« és a »spüren« szavak között van-e összefüggés, hosszan, részletesen beszélünk róla és néhányszor elismételte: »Ich spüre die Spur«.

Aztán még egyszer hallani akarta a verset és utána elismételte.

Tudod, Felix; nem gondoltam, hogy egy költemény így hathat. Katherine nagyon halkán beszélt; általában mindig halkán beszél, de most... Hogy magyarázzam el neked? Talán így: képzelj el, mintha az erősítő fel lenne csavarva, s a szobád dübörögne és lüktetne ettől a zenétől, de mégis minden teljesen halk lenne, és zene se szólna.”² (Welsh, 2010: 57)

² A vers magyar fordítása: „Immár minden bércet / csend ül / halk lomb, alig érzed / lendül / sóhajt az ég. / Már búvik a berki madárka, / te is nemsokára / nyugszol, ne félj” (Fordította: Tóth Árpád)

4. 8. A betegség képei

*„Az infúzió és a tabletták néha nem a legmegfelelőbb kezelés egy **beteg** számára. Sokszor csak annyi kell, hogy megérintsen az, akit szeretsz, hogy halld a hangját, és tudd, hogy hazaérteztél. Néha ennyi is elég ahhoz, hogy visszatérj a másik oldalról.”*

(J. R. Ward)

Mivel a regény háttere egy olyan intézet, ahol a halálközelség a domináns tartalom, ezért a legmegrázóbb képek a betegség megélésének szemléletes közvetítésében rejlenek.

Nickelnek a szanatóriumba érkezése pillanatában a rémült, figyelő, kívülálló kislány szerepkörét szánja a szerző:

„El tudod képzelni, hogy belépsz egy szobába, ahol hat szempár figyel rád; hat pár emberi arcban megbúvó madárszem? A karomat egészen szorosan magamhoz kellett szorítani, hogy ne emelkedjen föl magától, hogy eltakarja az arcomat.” (10)

Megpróbálja ezt új világát tárgyiasan látni és láttatni, de a szűken koppanó információk drámaiság az olvasók lelkéig hatol, például ahogyan leírja, hogy milyen alattomosan falta föl a rák az egyik beteg testét:

„A szemközti ágyban fekvő asszony edényfogó kesztyűket horgolt vastag pamutfonalból. Végtelen egyenletességgel dolgozott. A könyökét vastag kötszerből készült pólya védte. Amikor észrevette a pillantásomat, elmagyarázta, hogy a rák szétmarta a csontjait és eltörnek, még akkor is, ha csak finoman érnek hozzá. Gipszkötés már régóta szóba sem jöhet, mert a gipsz túl nehéz, és a csont alatta és fölötte már magától a súlytól is eltörne. Mindezt úgy mondta el, mintegy fölöttébb érdekes, de mégis személytelen információt.” (11)

Keresi a fogódzókat; örül, hogy virágillatú a kórház, hogy mellette vannak az egészséges felnőttek is, például Charles bácsi; örül a hétköznapi pillanatok szálainak, amelyekbe ugyan belerág a viszolygás, de felülkerekedik mégis a meghittség, például a teázás jelenetében:

„Az első nap – mennyi idő telt el már azóta – jött egy asszony és teát hozott. Engem is megkínált egy csészével. Tulajdonképpen nem akartam elfogadni, ügyetlenül félre is nyeltem ivás közben. De most már meg tudom inni a teát; sőt, igen jól is esik, és hihetetlen mennyiséget tudok inni belőle. Itt mindig van valamilyen ürügy arra, hogy teát igyunk: mert itt van a teázás ideje, mert valaki rosszul van, és meg kell vigasztalni, vagy mert valaki jól van, és ezt meg kell ünnepelni, vagy azért, mert valaki éppen teát főzött. Közben csodálkozom, hogy mennyi teát tudok magamba önteni, anélkül, hogy kilötnéne belőlem.” (11)

Feladatokat kap. Nem könnyűek ezek a feladatok, hiszen az, hogy make-up-ot készít Margaretnek, az nagyon nehéz kihívás: egy halálfejből kell elfogadható külsőt varázsolni, mert a kifestett arc még inkább kiemeli a halál mindent eltorzító vonását:

Játék a német versben szereplő spüren ('érezni') és Spur ('nyom, vonal, út') szavakkal. A beteg kislány ehhez kapcsolódó asszociációja: „Sejtem az utat”.

„Olyan vastag make-up-ot visel, hogy majdnem lepattogzik róla, háromszínű a szemhéjfestéke, hozzá szempillatus, óriási piros száj; és mindez összerosódva. Hogy milyen rettenetesen néz ki, ezt el sem tudod gondolni; olyan, mint egy kifestett halálfej, ami még mozog, grimaszokat vág. Egy félóra múlva olyan a párnája, mint egy ócska festékfolt. Ráadásul még dohányzik is, közben el-elalszik, lyukakat éget az ágyneműjébe és a padlóba.” (22)

„Tudod, hogy néz ki a bőr a sugárkezelés után? Száraz és érdes; az elefántbőrre emlékeztet, nem is tudom, hogy miért éppen arra.

Néha be kell krémeznem Nagyi bőrét, ott, ahol korábban a jobb melle volt. Már régóta nem sugarazzák, de a bőre még mindig hámlik. Eleinte meg sem mertem érinteni.” (27)

Le kell győznie a beteg környezetben érzett undort és le kell győznie saját félelmét, amely saját betegség-tudattal borítja be:

„Késő este van, és még most is teljes zűrzavar van bennem. Marjorie nővér azért hívott, mert egy tizenhárom éves csotrakos kislányt hoztak be, és úgy gondolta, hogy én jobban tudok vele beszélgetni, mint a felnőttek. Képzeld el, Felix: bemész egy szobába, és ott fekszik egy kislány, aki fiatalabb, mint te vagy, szemei óriásira tágultak és dudorok vannak a homlokán; a nővér éppen most magyarázta el neked, hogy a szeme mögött a rák burjánzik, és a dudorok a homlokán az áttétek. [...]

Minden erőmmel azon voltam, hogy ne bámuljam a dudorokat. Tudod ez olyan érzés volt, mintha a rák a dudorokból ki akarna törni, és rád akarna ugrani; őrülség; tudom, de így éreztem. [...]

Vacsora után felrohantam a dombra, egyszerűen nem bírtam elviselni a nagybátyám és a nagynéném közti csipkelődést, rohantam az esőben, úgy éreztem, hogy most az arcomba csapódó esőcseppek jót tesznek.

Állandóan magam előtt látom a dudorokat, most is, miközben írom a levelet. Előbb nyilallást éreztem a homlokomban, megérintettem az ujjammal, úgy éreztem, hogy daganatot tapintok ki. A fürdőszobában minden lámpát felgyújtottam, még a nagybátyám borotválkozó tükreben is megvizsgáltam magamat, mert ez egy olyan nagyítóüveg, amelyikben minden pórus kráterméretűvé nő.” (48; 50)

„Egyáltalán nem igaz az, hogy a betegek nálam csak kedvességet váltanak ki. Tudod, hogy az iszonyattól hányszor rándulok össze? Mindannyiszor, ha valaki köp egyet, vagy éppen csak krárog, megborzadok tőle. Ezt az érzést nem is mindig tudom elrejteni, láttam már riadt pillantásokat, és csak utána vettem észre, hogy hogyan húztam el a számat.

Ha hallom, hogy valamelyik gégecsőből hogyan sistereg és buggyan ki a levegő, ha hallom, hogyan képződnek és pattannak szét benne a kis buborékok, néha legszívesebben kitépném a csövet, csak azért, hogy ez a zaj szűnjön meg; olyan ez a zaj, mint amit valaki szándékosan okoz, például úgy, hogy megkarcolja az üveget. Ilyenkor abszolút nem érdekel, hogy mi történik az emberrel az alatt az idő alatt, míg a zaj megszűnik. Én egyáltalán nem vagyok mindig kedves! Egyáltalán nem. Vannak órák, amikor iszonyodom az egész tiszta, vidám, színes és barátságos háztól; ilyenkor úgy érzem, hogy minden betegből burjánzik a rák, mintha lekúszna a padlóra, felém hömpölyögne egy hernyószerű, remegő, állandóan növekvő tömeg, ami egyre közelebb jön, mindig közelebb.

Ilyenkor senkinek sem akarok segíteni, senkinek, egyszerűen csak el akarok menni.” (53)

4.9. A természeti képek

*„A kórháznak egyáltalán nem volt kórházsága, hanem virágillata.
Mindenhol virágok pompáztak, a verandára nyíló nagy üvegajtó tárva-nyitva állt,
kint a távolban csiviteltek a madarak.”*
(Welsh, 2010: 5)

Bár a regény fő szólama mindvégig a halálközelség, abban azonban, hogy mégis bearanyozódik az elválás, a búcsú szomorúsága, igen nagy szerepet kap a természeti képek sokszínű motívumrendszere: a virágillatú kórház és a pompázó hangamezők, az esőáztatta láp és a leveleit bontogató páfrány, a vadszőlő indái és a krisztustövis, a napsütés illata és az esőcseppek hangja, de mindenekelőtt a jelképpé nőző fekete hunyor.

A következő idézetek ennek a szépséget közvetítő, szorongást oldó vagy éppen a drámaiságot felerősítő, meditáló természeti lírát kívánják megidézni.

- Vannak azonban képek, amelyekben a rózsák idillje drámai üzenet hordozója lesz, mint pl. abban a jelentben, amikor megtudjuk, hogy a betegszobákban díszlő virágcsokrok kerülő úton, krematóriumokból érkeznek:

„A levélírásban itt félbeszakított Marjorie nővér. Azt kérdezte tőlem, hogy van-e kedvem elrendezni a virágokat, amelyeket éppen most hoztak (mindig úgy kérdezik, hogy »van-e kedvem«). Kifejezetten ilyen célra van egy szoba, sok különféle nagyságú és formájú vázával. Örültem, hogy minden szobába virágcsokrot vihettek. Amikor ezzel a feladattal készen voltam, egy másik nővér – mintegy mellékesen – megjegyezte, hogy ezek a virágok a krematóriumból kerülnek hozzánk, különben minden búcsúztató után – vagy hogy is mondják ezt másként – kidobnák őket! Rögtön berohantam a fürdőszobába, addig mostam a kezemet, míg egészen piros és ráncos nem lett. Utána persze butának éreztem magam, a virágok végül is nem halottak, nem halottabbak, mint minden más vágott virág. Ennek ellenére remélem, hogy a betegek minderről semmit sem tudnak.” (18)

- Máskor szimbólummá nő egy-egy kép. Ennek legszebb példája az, hogy hogyan lett a fekete hunyorból, Katherine édesanyjának kedvenc virágából Nickel számára egész életét meghatározó jelkép, az a hunyor, ami mindössze háromszor fordul elő a regényben: először Katherine kéréseként, majd egy Felixhez szóló zaklatott kérdésként, végül pedig – Katherine halála után – a halott kislány édesanyjával való találkozás záró akkordjaként:

„A karácsony nagyon rossz lesz az édesanyám számára, és megkérlek, ha még itt leszel, hogy vigyél neki néhány szál fekete hunyort, mert az a kedvenc virága.” (60)

„Emlékeztetsz majd karácsonykor a fekete hunyorra? Attól félek, hogy elfelejtkezem róla, ha majd újra otthon leszek.” (93)

„Amikor búcsút vettünk egymástól, nekem ajándékozta Katherine vékony aranyláncát, amelyen egy kis kék köves nefelejcs lógott. »Ezt viselte Katherine mindig, míg a könnyű lánc súlyossá nem vált számára. Szeretném, ha a tiéd lenne.«

Azt hiszem, nem kell, hogy emlékeztess majd a fekete hunyorra.

Nem fogok elfelejtkezni róla.

Közben valami nagy-nagy üresség lett úrrá rajtam.” (96)

4. 10. Humor

„Az élet csöppet sem nevetséges –
de el tudják képzelni, milyen lenne, ha nevetés nélkül kellene élni?”

(Leonid Semenovich Sukhorukov)

A nyelv kifejező erejének különös játéka a tragikum ellenpontozásaként megjelenő derű. A nevetés száz fajtája: a rácsodálkozás mosolyától a kacagásig, a könnyed humortól az iróniáig. Ez az a humor, ami elviselhetővé teszi a fájdalmat, a halálélmény fölé emeli az életet:

„Egyébként sokkal többet nevetünk itt, mint ahogy én ezt valaha hittem. És nem csak olyan mesterkélt, kényszeredett nevetésről van szó, amitől libabőrös leszek, hanem igazán vidáman, néha olyan dolgokon is nevetünk, ami miatt szívem szerint üvölnénk.” (44)

„Amikor Linda a nászútjáról mesélt – ami egyébként egy egynapos kirándulás volt a tengerhez – mindenki kétrét hajlott a kacagástól. Az ágyak csak úgy zörögtek, és Grace azt nyögdecsele, hogy Linda hagyja abba, különben felszakad a műtéti sebe.” (44)

„Linda azóta sem látta a tengert. »Most már valószínű soha sem fogok eljutni oda«, mondta. »De legalább az illatát éreztem«. Aztán elkezdte énekelni, hogy »Rule Britannia, Britannia rule the waves«, és a többiek vele énekeltek, halk, törekeny hangjukon. S közben vigyázzállásban feküdtek.” (45) (Angol hazafias dal: „Uralkodj Britannia, urald a hullámokat”)

„Ma nagyapa sírjánál voltam; az volt nagymama kívánsága, hogy vigyek virágot a sírra. Nagyapa most lett volna hetvenöt éves. Én egyáltalán nem ismertem őt, meghalt, röviddel azelőtt, hogy megszülettem. [...]

Virginia, Nagyi egyik barátnője [...] csupa mulatságos történetet mesélt a nagyapámról, amikor a sírja mellett álltunk. [...]

»Téged biztosan zavar, hogy itt a temetőben jókat nevetünk« – állapította meg. »Ne gyere zavarba. Nagyapád gyakran beszélt a délskótok halott-virrasztójáról, ahonnan származott. Ők a halotti toron ettek és ittak, meséltek és nevettek, és néha még hegedültek is vagy harmonikán játszottak. Az volt nagyapád véleménye, hogy az ilyen búcsú jobb, mint a szomorú. Én is szépnek találnám, ha az én temetésemnél is nevetnének majd. De ahogy az unokaöcsémet ismerem, ő majd biztosan beszervez egy négytagú férfikórust, akik majd valamilyen jámbor himnuszt adnak elő iszonyatosan elnyújtva, és mindez szörnyű unalmas lesz. Az a jó, hogy nekem nem kell elmennem a saját temetésemre.«” (67; 68)

„Vettem ma reggel a kis sarki üzletben egy szappanbuborék-fújót és elvittem Katherinének.

Az örömtől rózsaszín rózsák nyíltak az arcán, szemei nagyra kerekedtek és bepárasodtak. Aztán megpróbáltunk egy nagy buborékba egy kicsit belefújni, ami bár nem sikerült, de mégis gyönyörű volt. Amikor bejött a főnök, ráfújta Katherine egy buborékot a szemöldökére, s az egészen sokáig ott maradt.” (90)

5. Befejező gondolatok

A regény mesteri szerkezeti íve azt az utat mutatja be, hogy miképp lesz a külső szemlélődőből, a betegségtől féltő kislányból, a betegség szimptomáitól iszonyodó

gyermekemberből, a negatív élmények szorítása elleni elutasító, lázadó és vívódó magatartásból empátikus segítő, testben és lélekben egyre kiforrottabb személyiség.

Olyan önkéntes segítő, társ és barát, aki meghallja a kimondatlan és a kimondott kérést: *Szorítsd meg a kezem!* – aki valóban meg tudja szorítani a búcsúzóknak, a szenvedőknek a kezét, hogy halálukban ne maradjanak egyedül.

Napjainkban egyre többen képviselik azt a nézetet, amelyik a gyermek- és ifjúsági, illetve a felnőttirodalom definíciójának dilemmáját tudatosan megkerüli. Ez a tábor azt hirdeti, hogy a gyermek- és ifjúsági irodalom legszínvonalasabb alkotásai kétszintű kommunikáció birtokában vannak: gyermeket és felnőttet egyaránt meg tudnak szólítani.

Mint ahogy nem lehet Milne *Micimackóját* és Saint-Exupéry *Kis hercegét* sem ellátni a gyermek- és ifjúsági irodalom gyűjtőfogalmának címkéjével, ugyanúgy nem lehet Renate Welsh *Szorítsd meg a kezem!* című regényét sem csupán a gyermek- és ifjúsági irodalomhoz hozzárendelni. Amit mond, és ahogy mondja a szerző, az a felnőtt olvasónak is sokrétű üzenetet közvetít. Közvetíti a tabu-listáról lekerülő hospice-elvek humánusát – azt, amire érvényes Illyés Gyula: *Bartók* című versének néhány kiragadott sora, mely mindenféle álharmónia ellen kiált:

„*S jogunk van / -hisz halandók s életadók vagyunk - / mindazzal szembenézni, mit elkerülni úgysem tudhatunk. Mert növeli, ki elfödi a bajt.*” (Illyés, 1982)

Weöres Sándor egyik metaforájával élve, a versében szereplő „*alma mást mond az éhesnek, mást a jóllakottnak, más a fán és más a tálon, egy és ezer jelentés ott és akkor fakad belőle, mikor nézik, tapintják, ízlelik.*” (Weöres, 1970) Az értékes gyermek- és ifjúsági irodalmi művek átlépik a generációk közti határokat. Új és más recepciós dimenziókat tárnak fel a felnőtt olvasók körében, mint a gyerekek olvasatában.

Vajon mi Renate Welsh átváltozás-receptjének titka?

- Hit az emberben, abban, hogy több a kísértés bennünk a jóban, mint ahogy gondoljuk.
- Hit abban, hogy az ember rendelkezik azzal a képességgel, hogy a szenvedéssel való találkozása során ne csukódjon be, hanem tudjon kinyílni.
- Hit a szeretet hatalmában, erejében.
- Hit abban, hogy a betegekkel, a betegségekkel való találkozás során mi is kapunk nevelőket, akik belső formálódásunkat elősegítik.
- Hit abban, hogy a betegség iszonyatát ellenpontozni tudják olyan szépségek, mint az emberi találkozások vagy mint a természet.
- Hit abban, hogy a humor fűszere segít oldani a fájdalom keserűségét.

- Hit abban, hogy az ember maga is gazdagodik a hospice küldetésben, nem csak ad, hanem kap is.

IRODALOM

BABÁLY ANDRÁS (2010): *Welsh: Szorítsd meg a kezem*. Lektori vélemény

BABITS MIHÁLY (1910): *Irodalmi nevelés*

www.npm.hu/files/Babits_Irodalmi_nevelés.pdf – Elérés: 2010. 08. 17.

BETTELHEIM, BRUNO (1985): *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Budapest, Gondolat Kiadó

GOETHE: *Wanderers Nachtlied / Vándor éji dala*. (Fordította: Tóth Árpád) TÓTH ÁRPÁD (1965): *Összes versei, versfordításai és novellái*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 593.

GRIMM (1977): *Grimm legszebb meséi*. (Fordította: Rónai György) Budapest, Móra Könyvkiadó

ILLYÉS GYULA (1982): *Bartók*. In: *Versek, műfordítások*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 350.

JÓZSEF ATTILA (1972): *Születésnapomra*. In: JÓZSEF ATTILA: *Dunánál. Válogatott versek*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 244.

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ (1998): *Levelek – Napló*. Budapest, Osiris Kiadó, 822.

KOVÁCS RÉKA, DANKÓNÉ (2009): *Die Aspekte des Anderen, des Fremden in den kinder- und jugendliterarischen Werken von Renate Welsh*. PhD. Dissertation. Debreceni Egyetem. Kézirat; <http://hdl.handle.net/2437/8906> – Elérés: 2010. 08. 17.

POLCZ ALAINE (1993): *Meghalok én is? A halál és a gyermek*. Budapest, Századvég Kiadó

POLCZ ALAINE (1998): *Ideje a meghalásnak*. Budapest, Pont Kiadó

POLCZ ALAINE: *Együtt a halálban és a gyászban, a gyász szerepe és hagyományai* – www.lelkititkaink.hu/polcz_alaine_gyasz.html – Elérés: 2010. 08. 17.

WELSH, RENATE (2004): *Schreiben rechtfertigt meinen Platz in der Welt*. In: SCHAUB, ANITA C.: *Frauen Schreiben. Abenteuer, Privileg oder Existenzkampf? Gespräche mit 17 österreichischen Autorinnen*. Wien, Edition Roesner

WELSH, RENATE (1995): *Geschichten hinter den Geschichten*. Sonderband, Innsbrucker Poetik-Vorlesung

WELSH, RENATE (1985): *Eine Hand zum Anfassen*. Bécs, Taschenbuch Verlag

- WELSH, RENATE (2002): *Geschichten hinter den Geschichten. Rezeptionsorientierte Narratologie.* In: NÜNNING, ANSGER – NÜNNING, VERA (Ed.): *Neue Ansätze in der Erzähltheorie.* Trier, WVT. Wissenschaftlicher Verlag
- WELSH, RENATE (2010): *Szorítsd meg a kezem!* (Fordította: Kósáné Oláh Júlia) Nyíregyháza, Magánkiadás
- WEÖRES SÁNDOR (1970): Vázlat az új líráról I-II. In: WEÖRES SÁNDOR: *Egybegyűjtött írások.* Budapest, Magvető Kiadó, II. 746.

Kósáné Dr. Oláh Julianna, CSc
a neveléstudomány kandidátusa
Nyíregyházi Főiskola Pedagógusképző Kar
4400 Nyíregyháza, Irinyi János utca 2/c
e-mail: juliakosa@chello.hu